

РОЗДІЛ 3.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС; КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 340

DOI 10.31732/2708-339X-2023-07-64-72

МЕДІАЦІЯ, ЯК СУЧАСНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Француз А.Й.,

*Герой України, Заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи(юридична освіта) Університету «КРОК» м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
e-mail: anatoliyjf@krok.edu.ua
ORCID 0000-0003-2861-1252*

Марина Ю.Ю.,

*Аспірант Університету «КРОК»
м.Київ, вулиця Табірна, 30-32, Київ, 03113, Україна,
e-mail: yuriymarina23@gmail.com
ORCID:0000-0001-6375-5118*

MEDIATION AS A MODERN WAY OF RESOLVING CONFLICTS UNDER THE CONDITIONS OF THE MARTIAL STATE

Frantsuz A.J.,

*Hero of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine Doctor of Laws Sciences, Professor, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work (Legal Education) , “KROK” University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Kyiv, Ukraine,
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0003-2861-1252*

Marina Yu.Yu.,

*PhD student «KROK» University, Kyiv,
30-32 Tabirna St, Kyiv, 03113, Ukraine
e-mail: yuriymarina23@gmail.com
ORCID:0000-0001-6375-5118*

Анотація. Стаття присвячена дослідженню медіації як альтернативного способу вирішення соціальних спорів, аналізу Закону України «Про медіацію». Актуалізовано увагу на основних перевагах медіації, як способу вирішення соціальних конфліктів, в умовах війни України з росією. Закон України «Про медіацію» є рамковим, оскільки містить основні визначення, сферу застосування, встановлені принципи медіації, визначає статус медіаторів, правила медіації та її правові наслідки. Наразі не передбачено обов'язкової процедури досудового врегулювання спорів шляхом медіації, хоча визначення категорій спорів для її реалізації вже активно триває. Вживаються заходи щодо запровадження судової медіації, зокрема в кількох судах пілотується судова медіація. Медіація є однією з основних соціальних послуг, яка може надаватися безоплатно особам/сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах, як зазначено в Законі України «Про соціальні послуги». В даній статті розглядаються проблеми розвитку медіації в Україні, відсутність ефективної координації між судами та медіаторами та проблеми низької поінформованості українського суспільства про медіацію. Стверджується, що українські суди та медіація в Україні йдуть паралельними напрямками, через що медіація не інтегрується до судової системи судових розглядів та не посилює її. Тим часом національна медіаційна спільнота має формуватися за рахунок організації якісної взаємодії із судовою системою. Більше того, військовий стан та післявоєнний період викличуть нову завантаженість судів цивільними та комерційними суперечками, які загалом могли б бути вирішені за допомогою медіації, особливо коли сперечальники проживають у різних регіонах України або ж Європи після виїзду з окупованої або прифронтової території внаслідок військової агресії з боку росії. Ця стаття спрямована на пошук стійких та швидких рішень для

підвищення обізнаності щодо медіації в українському суспільстві та ефективної координації між судами та медіаторами на основі вже досягнутого прогресу.

Ключові слова: медіація, війна, військовий стан, спір, конфлікт, правова система.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 17

Annotation. The article is devoted to the study of mediation as an alternative way to resolve social conflicts, an analysis of the Law of Ukraine "On Mediation". The attention is updated on the main advantages of mediation as a way to resolve social conflicts in the context of the war between Ukraine and Russia. The Law of Ukraine "On Mediation" is a framework, as it contains the main definitions, the scope of application, established principles of mediation, defines the status of mediators, the rules of mediation, and its legal consequences. Currently, there is no mandatory procedure for pre-trial settlement of disputes through mediation, although the definition of the categories of disputes for its implementation is already actively underway. Measures are being taken to introduce judicial mediation, in particular, judicial mediation is being piloted in several courts. Mediation is one of the main social services that can be provided free of charge to persons/families who are in difficult life circumstances, as specified in the Law of Ukraine "On Social Services". This article discusses the problems of the development of mediation in Ukraine, the lack of effective coordination between courts and mediators, and the problems of low public awareness of mediation. It is argued that the Ukrainian courts and mediation in Ukraine follow parallel paths, therefore mediation is not integrated into the judicial system of litigation and does not strengthen it. Meanwhile, the national mediation community should be formed through the organization of high-quality interaction with the judicial system. Moreover, martial law and the post-war period will cause a new congestion of the courts with civil and commercial disputes, which in general could be resolved through mediation, especially when the disputers live in different regions of Ukraine or Europe after leaving the occupied or front-line territory as a result of military aggression from the side of Russia. This article aims to find sustainable and quick solutions to raise awareness of mediation in Ukrainian society and effective coordination between courts and mediators, building on the progress already made.

Keywords: mediation, war, martial law, dispute, conflict, legal system.

Formulas: 0, fig.: 0, tab.: 0, bibl.: 17

Постановка проблеми. Військове вторгнення росії в Україну підкреслила необхідність забезпечення ефективного співробітництва між медіаторами та судами, посилення ролі медіації у площині вирішення спорів. Обставини, які склалися в системі вирішення суперечок в Україні, вимагає визначення напрямків для більш тісної взаємодії судів та медіаторів для результативного задоволення потреб громадян України у вирішенні господарських та цивільних конфліктів, як в мирних умовах, так і в умовах військового стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема становлення медіації в Україні досить широко досліджувалась у роботах М. Мазаракі, Т. Кисельової, Т. Цувіної та ін. вчених, які обґрунтували різні моделі уведення медіації у судову та правову системи України. Також є цінним, узагальнення документів проєктів міжнародних організацій стосовно розвитку медіації в Україні. Зарубіжний досвід стосовно форм та методів співпраці медіації та судів розкривається у роботах Г. Брауна, Т. Аллена, Т. Батхурста, Д. Ноке і т.д.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Специфіка світової реальності,

напрями суспільного та державного розвитку, новизна і складність викликів, що стоять перед сучасним суспільством, вимагають системного перегляду як природи соціального конфлікту так і використання ефективних інструментів та способів вирішення конфліктів. Актуалізується проблема щодо мирних способів вирішення соціальних конфліктів в умовах війни України з росією, коли міжособистісні конфлікти природно загострюються, а можливості ними керувати зменшуються.

Таким чином, **метою статті** є науковий аналіз обґрунтування постійних та ефективних форм та методів співпраці судової системи та медіаторів в Україні в умовах військового стану та повоєнного відновлення України.

Виклад основних положень. Масштабне вторгнення росії в Україну завдало великої шкоди судовій системі, зокрема на окупованих та атакованих територіях було знищено будівлі судів, піддано кібератакам ІТ-судову систему та єдиний реєстр судових рішень, в результаті чого, доступ до судочинства був обмежений, досить велика кількість судових проваджень проваджень було призупинено, сторони спору не могли потрапити до

приміщення суду через міркування безпеки.

Функціонування судової системи під час військового стану висвітлює старі та вже давно відомі проблеми, зокрема, обмежені можливості онлайн-правосуддя, нестача ресурсів в судах, нерозвиненість системи взаємодії судів та альтернативних методів вирішення конфліктів, зокрема медіації. Останнє досить суттєво обмежує потенціал медіації щодо надання доступу досудочинства як ефективною альтернативи або ж доповнення до судового вирішення спору.

Проте очевидно, що навантаження на суди у сімейних та спадкових справах стрімко зростає через неминучі наслідки міграції та людських втрат в Україні через військові дії розпочаті росією. Подібного роду спори – між спадкоємцями, розлученим подружжям, відносно майна та дітей, боргів – є медіаційними, що посилює необхідність налаштування співробітництва між медіаторами та судами для того, щоб спрямувати сторони спору на найбільш результативний шлях вирішення.

Рішення росії про повномасштабну війну в Україні 24 лютого 2022 року стало певним стрес-тестом для української судової системи, враховуючи:

- неорганізованість (влітку 2022 року 15% місцевих та апеляційних судів призупинили свою діяльність, 9% судів частково або цілком зруйновано, 11% судів знаходились на тимчасово непідконтрольних Україні територіях) [9];

- систематичні авіаудари російських військ, які створювали небезпеку безпеці працівників суду та відвідувачів [7];

- нестача людей. Частина робітників судового апарату вступила до лав ЗСУ або пішла добровольцями, частина була вимушена змінити місце з міркувань безпеки проживання [6];

- значне недофінансування судової влади, пов'язане з дуже низьким рівнем стягнення судових витрат, який влітку 2022 року становив 15% від тодішніх показників [11]. Збільшення навантаження на судові справи щодо війни та військових злочинів, а також злочинів проти основ національної

безпеки України. Разом з тим, з'явилася необхідність проходження судьями спеціальної підготовки з міжнародного гуманітарного права та останніх змін у кримінальному законодавстві та кримінальному процесі;

- подовження судового розгляду шляхом зміни підсудності справ. Станом на 04.07.2022 змінилася територіальна юрисдикція близько 100 судів відповідно до ч. 7 ст. 147 ЗУ «Про судоустрій і статус судів» [2]. Масова зміна юрисдикції судів спричинила значну затримку судового розгляду, оскільки при зміні юрисдикції суду існували два основні варіанти наслідків для сторін:

- а) якби була можливість передати справу іншому суду, то новий склад суду розпочав би з початку розгляд справи;

- б) якщо справа не може бути передана до іншого суду і вже є судове рішення суду першої інстанції, то справу може бути відновлено згідно з процесуальними нормами, але у випадку відсутності судового рішення, це призведе до необхідності подання нового позову;

- міграція до Західної України чи за кордон суддів з міркувань безпеки їхніх родин, що спричинило нагромадження затримок;

- необхідність тимчасового обмеження доступу до онлайн-сервісів [12] Державної судової адміністрації України для захисту від кібератак [8], що спричинило подальше нагромадження невирішених спорів та затримки у перші місяці війни розгляду справ.

При цьому ж, для українських громадян доступ до судочинства ускладнений через масову міграцію, втрату будинків, роботи та бізнесу та, як результат, труднощі з належним представництвом їхніх інтересів під час судового процесу. Також, досить велика частина українського суспільства не змогла приймати участь у судах чи приймати участь у діяльності критичної інфраструктури України внаслідок мобілізації [12].

Проблеми національного судочинства, що пов'язані з війною, висвітлюють його давні проблеми, наприклад, обмежені

можливості судового розгляду в режимі онлайн та електронного судочинства, брак ресурсів в судовій системі, нерозвиненість системи співробітництва між медіаторами та судовою системою, досить низька поінформованість суспільства України про медіацію як альтернативний спосіб вирішення спорів.

Незважаючи на те, що пандемія COVID-19 та загальна цифровізація України зробили вагомий внесок у розвиток електронного судочинства – участь сторін в онлайн-спорах, розвиток функціональності онлайн-сервісів [15], цивільні і економічні провадження, законодавство не дозволяє суддям проводити засідання поза приміщенням суду, секретарі судових засідань теж повинні бути присутніми на робочому місці. ч. 8 ст. 11 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», який містить в собі імперативну вимогу стосовно проведення судових засідань виключно у спеціально обладнаній залі для судових засідань. Також, українським законодавством передбачена можливість для суддів проводити дистанційне судочинство у формі письмового провадження та використовувати електронний цифровий підпис судових рішень.

Щоб сприяти впровадженню онлайн-правосуддя та подолати деякі з цих труднощів, уже в перші місяці війни було розроблено декілька законопроектів, які мають найбільше сприяти онлайн-правосуддю. Наприклад, один із законопроектів передбачав запровадження додаткового сповіщення сторін про судовий процес за допомогою Єдиного порталу державних електронних послуг, зокрема за допомогою мобільного додатку порталу «Дія» [3], інший – можливість здійснення повноважень секретаря судового засідання на відстані, відеоконференцз'язку поза залом судового засідання за допомогою власних технічних засобів (проект відхилено) [5]. Водночас, ухвалено за основу законопроект щодо запровадження режиму відеоконференцз'язку поза залом судового засідання з використанням спеціальних технічних засобів в

адміністративному судочинстві [4].

Знову ж таки, медіація могла б вирішити частину проблем, пов'язаних із недоліками судової системи, але досі немає ефективної співпраці між медіаторами та судами, відносно низька поінформованість українського суспільства про медіацію у формуванні культури вирішення спорів за допомогою медіації. Крім того, можна очікувати, що навантаження на суди у справах сім'ї та спадкових справ різко зросте через неминучі наслідки втрати життя та міграції в Україні. Саме ці категорії спорів – між спадкоємцями, розлученим подружжям щодо дітей та майна, боргові спори – є найбільш придатними для медіації, що підкреслює необхідність налагодження взаємодії між судами та медіаторами з метою спрямування сторін спору до ефективного способу його вирішення.

Майже за 30 років формування спільноти українські медіатори досягли високого рівня розвитку своєї професії. В одному з найповніших досліджень медіації в Україні [10] стверджується, що медіація в Україні вже є соціально-правовим інститутом зі своєю організаційною структурою, правилами етики, постійним збільшенням кількості медіаторів і сфер застосування медіації, спільнота медіаторів зробила ефективний внесок у національні законодавчі процеси та розвиток саморегулювання.

Слід зазначити, що продовжується робота щодо реалізації положень Закону України «Про медіацію» (затвердження Державного нормативу надання послуг із соціального посередництва, внесення змін до Податкового кодексу України щодо можливості оподаткування медіаторів як самозайнятих, включення професії медіатора до Національного класифікатора професій для встановлення характеру кваліфікації); внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу щодо неможливості допиту медіаторів). Крім того, спільнота медіаторів працює над реалізацією вимог ст. 13 Закону України «Про медіацію» – розроблення механізму відповідальності за порушення норм

професійної етики медіатора.

Також важливо, що українські медіатори мають досвід співпраці з судами, центрами безоплатної правової допомоги та державними соціальними службами [16].

Обґрунтовуючи можливість національних медіаторів зменшити навантаження цивільних і господарських судових процесів, слід також зазначити, що медіація не так сильно пов'язана з певними умовами, як це відбувається в судах. Крім того, українські медіатори мають плідний досвід онлайн-медіації та онлайн-тренінгів, прийнято рекомендації для медіаторів щодо підготовки та проведення онлайн-медіації [13]. Важливою складовою розвитку медіації в Україні став запуск спеціальної онлайн-платформи www.mediation-help.com для інформаційної підтримки українців за кордоном, які опинилися в різноманітних конфліктних ситуаціях, а також підтримки українських медіаторів, досвід яких і навички можуть допомогти в конструктивному вирішенні конфліктів і суперечок, сприяючи більшій взаємодії між медіаторами та розширюючи мережу медіаторів.

Враховуючи вищесказане, можна зробити висновок, що українська спільнота медіаторів має всі передумови та можливості для ефективної співпраці з судами, надаючи послуги медіації онлайн та офлайн, знімаючи певний тягар із судів, допомагаючи українцям вирішувати їхні спори та підтримувати дружні стосунки.

Проте невирішеною проблемою залишається те, що суди та медіація в Україні йдуть паралельними шляхами, медіація розвивається окремо від судової системи, хоча має бути в неї інтегрованою. Закон про медіацію встановлює правові основи медіації як позасудової процедури вирішення спорів, принципи медіації, статус медіаторів та вимоги до їх професійної кваліфікації та застосовні процедури.

Якщо в деяких юрисдикціях за кордоном медіація є обов'язковим інструментом альтернативного вирішення спорів, то в Україні все ще очікується, що вона буде добровільною для вирішення

господарських, цивільних, трудових, сімейних та адміністративних спорів, а також справ про адміністративні правопорушення та кримінальне провадження про примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим).

Для того, щоб отримати акредитацію медіатора, особа повинна отримати принаймні базову освіту з медіації в Україні чи за кордоном, а також пройти підготовку з теорії та практики медіації. Інформація про медіаторів, їхню освіту, знання мови та спеціалізацію буде публічною. Сторони, які беруть участь у медіації, органи влади, компанії та професійні медіаційні асоціації можуть вказати додаткові вимоги щодо спеціальної підготовки, віку, освіти та досвіду роботи для медіатора, якого вони бажають призначити.

Діяльність медіатора базується на принципі нейтралітету, тобто медіатор не виносить обов'язкових рішень. Залишаючи себе незалежним, роль посередника полягає в тому, щоб сприяти процесу та направляти сторони в їхніх спробах досягти бізнес-орієнтованого рішення. Медіатор повинен розглядати всю інформацію як конфіденційну. Важливо й те, що медіатор не може бути допитаний як свідок у справі, в якій він був медіатором.

Нещодавно запроваджений режим медіації матиме значний вплив на комерційні, трудові та земельні справи.

Питання або суперечки, що виникають між роботодавцями та працівниками, можуть бути передані на розгляд медіації. У зв'язку з цим трудовий договір не обов'язково повинен передбачати медіацію як засіб вирішення спору. У разі вирішення спору в ході медіації рішення має бути оформлене в угоді про мирову медіацію. З цією метою, щоб медіаційна угода мала юридичну силу, вона повинна бути укладена в письмовій формі. Якщо будь-яка зі сторін порушить мирову угоду про медіацію, протилежна сторона має право передати справу до комісії з трудових спорів або суду.

Дуже схожа процедура, описана вище, застосовується до земельних спорів,

згідно з якими місцеві органи влади та суди, які наразі є основними органами для вирішення земельних спорів, повинні заохочувати сторони спору знайти взаємовигідне рішення шляхом медіації.

Медіація не впливає на строк позовної давності для звернення до суду чи арбітражу. Таким чином, для позивача, який вступає в процес медіації на останньому етапі строку позовної давності, є важливим фактором той випадок, коли кінцевий термін для подання судового позову закінчується. На відміну від деяких іноземних юрисдикцій, де медіація може фактично «зупинити годинник» і виграти деякий час до закінчення строку позовної давності, в Україні важливо пам'ятати, що тривалий процес медіації або пізні рішення про медіацію може позбавити позивача права на забезпечення позову в суді.

Тому, щоб не втратити право на захист своїх інтересів у суді, потерпілій стороні слід звернутися з позовом до суду або іншим чином перервати перебіг позовної давності. Існує також варіант укладання так званої «угоди про очікування», яка може бути досить ефективним інструментом для призупинення або продовження встановленого законом або контрактом терміну давності та отримання деякого часу для мирного врегулювання спору шляхом медіації.

Медіацію можна ефективно поєднувати з традиційним судовим процесом або арбітражем як допоміжний засіб для вирішення комерційних суперечок. Завдяк і посередництву сторони можуть знайти кращий діловий спосіб вирішення спору. Крім того, у будь-якому господарському чи іншому спорі сторони можуть звернутися до медіації на будь-якій стадії судового провадження, а також на стадії виконання судового рішення. Якщо сторони вирішать звернутися до медіації під час судового провадження, вони можуть звернутися до суду з клопотанням про зупинення судового провадження на час проведення медіації (не більше 90 днів). Однак досі незрозуміло, чи має суд

право на власний розсуд надавати призупинення, чи воно сильно залежить від обставин справи.

Для врегулювання спору сторони, які беруть участь у медіації, можуть виходити за межі предмета конфлікту (спору), зазначеного в медіаційній угоді чи позовній заяві (якщо медіація проводиться під час досудового розслідування, судового провадження, арбітражу чи примусового виконання рішення суду). Однак, при цьому, сторони не мають права порушувати будь-які права третіх осіб, які не беруть участі в процесі медіації.

Подібно до процедур комерційного арбітражу, сторони можуть вибрати медіацію, уклавши відповідну медіаційну угоду (чи окрему угоду, чи просто пункт у контракті). Такий договір або пункт повинен містити інформацію про медіатора та відповідальність медіатора перед сторонами, права та обов'язки сторін, умови нерозголошення тощо.

Медіацію можна особливо розглянути, якщо сторони бажають вести переговори та укласти мирову угоду, але не бажають ініціювати судовий розгляд з цією метою. Необхідно підкреслити, що наразі обов'язкова мирова угода може бути укладена сторонами лише в тому випадку, якщо вони є сторонами судового провадження. У той же час, сторони не повинні забувати, що в разі порушення мирової угоди про медіацію сторони не зможуть забезпечити виконання самої угоди, а повинні будуть ініціювати судовий процес або арбітраж проти сторони, яка порушила угоду. У деяких випадках примусове виконання за допомогою цих засобів може розглядатися як інституційна слабкість режиму медіації.

Будучи новим інструментом врегулювання спорів в Україні, медіація потребуватиме проходження різноманітних видів практичної перевірки, до якої неодмінно залучатимуться як приватні, так і державні сторони. Проте в Україні медіація має шанс зарекомендувати себе як ефективний, рентабельний та конфіденційний механізм вирішення спорів.

Як вже було зазначено вище, суди та медіація в Україні розвиваються паралельно, тому медіація не є інтегрованою та не зміцнює судову систему настільки, як це відбувається в розвинутих юрисдикціях (США, країни-члени ЄС, Великобританія, Канада тощо) [14].

Щоб раціоналізувати схему інтеграції судів та медіації під час військового стану та в післявоєнний період, необхідно сформулювати цей шматок у систему та проаналізувати практики через призму ефективності та сталості.

Структура розвитку співпраці між судом і медіацією в різних юрисдикціях певною мірою відрізняється, і це призвело до різноманітних термінів, наприклад, медіація, пов'язана з судом, приєднана до суду або пов'язана з судом медіація. Використаний термін має другорядне значення – ми б радше зосередилися на критеріях, які важливі для раціоналізації рішення для України.

Очевидно, що під час військового стану медіація в більшості випадків буде проходити у режимі відеоконференцзв'язку, а учасники спору переважно шукатимуть та обиратимуть медіаторів онлайн. Провайдери медіації та асоціації медіаторів зазвичай ведуть реєстри медіаторів, щоб потенційні клієнти могли вибирати та перевіряти облікові дані медіатора. Закон України «Про медіацію» зобов'язує медіаційні організації вести такі реєстри.

Таким чином, в Україні існує низка реєстрів медіаторів. Донедавна суд і працівники суду, інформуючи відвідувачів суду про медіацію, могли лише пропонувати їм використовувати Google як можливий спосіб пошуку медіатора.

Оскільки було дуже багато реєстрів, які належали різним організаціям, чиновник не міг віддати перевагу одній організації чи порекомендувати її як ресурс для пошуку посередника. Більшість програм медіації, пов'язаних з іноземними судами, надають реєстри кваліфікованих медіаторів для учасників спору, чий справи були передані на медіацію, або учасників

спору, які беруть участь у добровільній медіації. Реєстри та списки дають змогу сторонам зробити усвідомлений вибір медіатора (враховуючи такі критерії, як кваліфікація, сфера спеціалізації, мова, якою володіють, ставки гонорару тощо), і відіграють певну роль у забезпеченні якості медіаційних послуг. У програмах медіації, пов'язаних із судом, наприклад, у судах США використовуються такі методи перевірки кваліфікації медіаторів перед включенням їх до реєстру: паперова перевірка (медіатори подають заповнені анкети, резюме), індивідуальні співбесіди, залучення зовнішніх організацій до сертифікації медіаторів, менторські програми тощо [17].

Кожен метод заповнення та ведення реєстру чи списку має свої переваги та недоліки, і у випадку України існує очевидна потреба знайти метод, який би ефективно збалансував ефективний розподіл ресурсів суду, контроль якості та справедливість стандартів медіаторів.

Висновки. Російське вторгнення не призвело до кризи в системі правосуддя в Україні, а скоріше підкреслило довгострокові проблеми нерозвинутої системи співпраці між судами та медіацією. Суди та медіація в Україні йдуть паралельними шляхами, тому медіація не є інтегрованою та не посилює систему судового розгляду спорів, як це відбувається в багатьох інших державах (США, Канада, Німеччина, Австрія тощо). Проте медіаційна спільнота в Україні демонструє свій потенціал, навіть в умовах війни медіатори продовжують працювати над розвитком нормативної бази та веб-ресурсів медіації.

Українське процесуальне законодавство досить сприятливе для врегулювання на будь-якій стадії судового провадження, включно з виконавчим, при цьому ж, існує зріла медіаційна спільнота, готова допомогти сторонам вирішити їхні суперечки. Крім того, можна очікувати, що навантаження на спадкові та сімейні справи серед українців різко зросте як неминучі наслідки людських втрат та міграції через війну розв'язану росією проти України.

Такі спори – між спадкоємцями, подружжям, що розлучаються, щодо дітей та майна, спори щодо дітей, вивезених за спори з корпоративних питань – це все підходить для медіації, і це підкреслює необхідність налагодження співпраці судів і медіаторів, щоб спрямувати потоки сторін спору туди, де вони зможуть знайти життєздатний варіант для ефективного вирішення спору.

Невирішеною проблемою у суспільстві залишається низька обізнаність щодо медіації та відповідна відсутність довіри до цього методу вирішення спорів. Цю «нову хвилю спорів» можна ефективно врегулювати лише на основі своєчасної та відповідної підготовчої роботи.

Таким чином, можна зробити висновок, що за поточних обставин суди повинні активно сприяти медіації всіма розумними та стійкими засобами, включенням офіційних веб-сайтів і приміщень суду,

кордон у спрощеному порядку з метою забезпечення їх безпеки, боргові спори, трудові спори, переміщення бізнесу та внесення інформації про медіацію до судових документів та інформування учасників спору про переваги та обмеження медіації. Очевидною є потреба у розробці єдиної комунікативної стратегії медіації з фокусом на різні цільові аудиторії. Ці заходи слід доповнювати активною роботою в медіаційній спільноті щодо забезпечення якості, розробки процедур розгляду скарг, а також подальший розвиток онлайн-платформ для пошуку медіатора.

Узгоджені судів та медіаційної спільноти щодо розвитку співпраці створили б необхідну основу для реалізації законодавчих положень щодо обов'язкового досудового врегулювання спорів у певних категоріях спорів.

Література:

1. Про медіацію: Закон України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 7, ст. 51) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20> (дата звернення: 26.01.2023);
2. Про судоустрій та статус суддів: Закон України №1402. VIII від 02.06.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 03.02.2023);
3. Проект Закону України про внесення змін до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» №7315 від 26.04.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39495> (дата звернення: 01.02.2023)
4. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо здійснення судочинства в умовах воєнного стану №7404 від 24.05.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39662> (дата звернення: 28.01.2023)
5. Проект Закону України про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу, Господарського процесуального кодексу №7316 від 26.04.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/searchResults> (дата звернення: 31.01.2023)
6. Голова Верховного Суду обговорив із суддями нагальні проблеми системи правосуддя, що виникли під час війни” (Державна судова адміністрація, 07.06.2022. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1281822> (дата звернення: 02.02.2023)
7. Господарський Суд Миколаївської області, який був по одній адресі з Миколаївською ОДА, зазнав удару. Судово-юридична газета, 29.03.2022. URL: <https://sud.ua/ru/news/ukraine/233450-gospodarskiy-sud-mikolayivskoyi-oblasti-yakiy-buv-po-odniy-adresi-z-mikolayivskoyu-oda-zaznav-udaru> (дата звернення: 31.01.2023)
8. ДСА України повідомила про відновлення роботи сервісу «Список справ, призначених до розгляду». Державна судова адміністрація України, 25.03.2022. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1264802> (дата звернення: 03.02.2023)
9. ДСА України про здійснення правосуддя в умовах війни станом на 04 липня 2022 року. Судова влада України, 04.07.2022. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1291681> (дата звернення: 31.01.2023)
10. Мазаракі Н. А. Теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні: дис... докт. юрид. наук: 12.00.01. Інститут держави і права імені В.Корецького, Київ, 2019. 484 с.
11. Найболючіші питання для судової системи – це доля суддів на окупованих територіях і судів, приміщення яких зруйновані. Судова влада України, 20.06.2022. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1286273> (дата звернення: 28.01.2023)

12. *Оперативний моніторинг правосуддя. Міністерство юстиції України, 2022. URL: https://minjust.gov.ua/files/general/2022/07/15/20220715134043-37.pdf?fbclid=IwAR2Yez6Iu6nCX5dn89LRCq2wZLj7HPbw_0lubwqzF4ihqB2xqwI5mBy4Lio (дата звернення: 03.02.2023)*
13. *Рекомендації для медіаторів щодо підготовки та проведення онлайн-медіації. URL: <http://namu.com.ua/ua/info/mediators/uyenspyereashchkl-ses-sroamr-pyeekashchkl> (дата звернення 02.02.2023)*
14. Allen T., *Mediation law and civil practice* (Bloomsbury Professional 2019):
15. *Maika M. The Implementation of E-justice within the Framework of the Right to a Fair Trial in Ukraine: Problems and Prospects. 2022. No3(15). Access to Justice in Eastern Europe. URL: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.2-n000320> (дата звернення: 03.02.2023)*
16. *Mediation Gap Analysis Report. The EU-funded Project Pravo-Justice, 2020. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5f7/435/116/5f743511604ec221015187.pdf> (дата звернення: 28.01.2023)*
17. *Shaw M., Singer L. R., Povich E. A., 'National Standards for Court-Connected Mediation Programs' (1993) 31 Family & Conciliation Courts Review 156-225.*

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2021), The Law of Ukraine "On mediation", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (Accessed 26.01.2023)
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), The Law of Ukraine " On the judiciary and the status of judges ", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (Accessed 03.02.2023)
3. Draft Law of Ukraine on Amendments to the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges" No. 7315 of April 26, 2022. available at: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39495> (Accessed 01.02.2023)
4. Draft Law on Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses Regarding Judicial Proceedings in Martial Law No. 7404 dated 05/24/2022. available at: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39662> (Accessed 28.01.2023)
5. Draft Law of Ukraine on Amendments to the Code of Administrative Procedure of Ukraine, Civil Procedure Code, Economic Procedure Code No. 7316 dated 04/26/2022. available at: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/searchResults> (Accessed 31.01.2023)
6. The head of the Supreme Court discussed with the judges the urgent problems of the justice system that arose during the war" (State Judicial Administration, 06/07/2022. available at: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1281822> (Accessed 02.02.2023)
7. The Commercial Court of the Mykolaiv region, which had the same address as the Mykolaiv Regional State Administration, was hit. Judicial and legal newspaper, 03/29/2022. available at: <https://sud.ua/ru/news/ukraine/233450-gospodarskiy-sud-mikolayivskoyi-oblasti-yakiy-buv-po-odniy-adresi-z-mikolayivskoyu-oda-zaznav-udaru> (Accessed 31.01.2023)
8. The State Security Service of Ukraine announced the resumption of the "List of cases for review" service. State Judicial Administration of Ukraine, 25.03.2022. available at: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1264802> (Accessed 03.02.2023)
9. DSA of Ukraine on administration of justice in conditions of war as of July 4, 2022. Judicial power of Ukraine, 07/04/2022. available at: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1291681> (Accessed 31.01.2023)
10. *Mazaraki N. A. (2019), Theoretical and legal foundations of the introduction of mediation in Ukraine. Abstract of Ph.D. dissertation, Theory of State and Law, Kyiv, Ukraine.*
11. The most painful issues for the judicial system are the fate of judges in the occupied territories and courts whose premises have been destroyed. Judicial power of Ukraine, 20.06.2022. available at: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1286273> (Accessed 28.01.2023)
12. Operational monitoring of justice. Ministry of Justice of Ukraine, 2022. available at: https://minjust.gov.ua/files/general/2022/07/15/20220715134043-37.pdf?fbclid=IwAR2Yez6Iu6nCX5dn89LRCq2wZLj7HPbw_0lubwqzF4ihqB2xqwI5mBy4Lio (Accessed 03.02.2023)
13. Recommendations for mediators on preparation and conduct of online mediation. available at: <http://namu.com.ua/ua/info/mediators/uyenspyereashchkl-ses-sroamr-pyeekashchkl> (Accessed 02.02.2023)
14. Allen, T. (2019) *Mediation law and civil practice*, Bloomsbury Professional, USA.
15. *Maika M. The Implementation of E-justice within the Framework of the Right to a Fair Trial in Ukraine: Problems and Prospects. 2022. No3(15). Access to Justice in Eastern Europe. available at: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.2-n000320> (дата звернення 03.02.2023)*
16. *Mediation Gap Analysis Report. The EU-funded Project Pravo-Justice, 2020. available at: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5f7/435/116/5f743511604ec221015187.pdf> (Accessed 28.01.2023)*
17. Shaw, M. Singer, L. R. Povich, E. A. (1993), *National Standards for Court-Connected Mediation Programs*, Family & Conciliation Courts Review, USA

Стаття надійшла до друку 12.02.2023 року

УДК 340
DOI 10.31732/2708-339X-2023-07-73-78

ПРИТЯГНЕННЯ ПУБЛІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ ДО ДЕЛІКТНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БЕЗ ВРАХУВАННЯ ВИНИ: ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Француз- Яковець Т.А.,

*Доктор юридичних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін
Університету економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
e-mail: tafrantsuzya@krok.edu.ua*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9138-5385>

Гавриленко О.О.,

*аспірант юридичного факультету
Університету «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: HavrylenkoOO@krok.edu.ua*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3906-8614>

BRINGING OF PUBLIC ENTITIES TO TORT LIABILITY REGARDLESS FAULT: CONCEPT AND GENERAL THEORETICAL CHARACTERISTICS

Frantsuz-Yakovets T.A.,

*Doctor of Laws Sciences, Professor, Professor of Department of State Legal Disciplines,
"KROK" University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Kyiv, Ukraine
e-mail: tafrantsuzya@krok.edu.ua*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9138-5385>

Havrylenko O.O.,

*PhD student, «KROK» University
Kyiv, Ukraine,*

e-mail: HavrylenkoOO@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3906-8614>

Анотація. У даній науковій статті приділено увагу такій особливості деліктної відповідальності публічних суб'єктів як можливість її настання без врахування вини. Здійснено короткий огляд історії становлення та розвитку інституту деліктної відповідальності без врахування вини. Зроблено спробу проаналізувати основні наукові погляди щодо питання можливості настання деліктної відповідальності незалежно від вини загалом і настання такого виду відповідальності для публічних суб'єктів, зокрема. В цивільному законодавстві України чітко визначено, що держава, Автономна Республіка Крим та органи місцевого самоврядування відшкодовують шкоду, завдану відповідними органами влади або їх посадовими та (або) службовими особами незалежно від вини таких органів або осіб (ст. 1173-1175 ЦК України). Незважаючи на однозначність національного законодавця у питанні можливості притягнення публічних суб'єктів до деліктної відповідальності без врахування вини, серед науковців-цивілістів щодо даного питання досі ведуться дискусії. Так, на сьогоднішній день у науковому колі сформувалася як група науковців, які є прихильниками ідеї можливості притягнення осіб до деліктної відповідальності без врахування вини та, зокрема, притягнення публічних суб'єктів до такого виду відповідальності, так і група науковців, які виступають проти ідеї притягнення будь-яких суб'єктів до деліктної відповідальності, якщо безпосередньої вини таких суб'єктів у заподіянні шкоди немає. Одним із аргументів прихильників такої ідеї є те, що першочергова мета притягнення суб'єктів, зокрема і публічних суб'єктів до деліктної відповідальності полягає в тому, щоб швидше відновити порушені права потерпілої особи та відшкодувати завдану їй шкоду. Натомість одним із аргументів противників ідеї можливості настання деліктної відповідальності без врахування вини, в тому числі і для публічних суб'єктів, є теза, що притягнення суб'єктів до безвинної відповідальності суперечить принципу справедливості. Аргументи як прихильників, так і противників ідеї настання деліктної відповідальності без врахування вини, зокрема і для публічних суб'єктів, заслуговують на більш детальний науковий аналіз.

Ключові слова. Цивільна відповідальність, деліктна відповідальність, відповідальність безвини, публічні суб'єкти, вина.

Формул: 0, рис.: 0, 0 табл.: 0, бібл.: 10.

Abstract. The article is focused on such feature of tort liability of public entities as the possibility of its occurrence, regardless fault. A history of the establishment of the institution of tort liability, regardless fault, is briefly reviewed. The attempt to analyze the main scientific views on the issue of the possibility of tort liability occurrence, regardless fault, in general and the occurrence of liability of such type for public entities, in particular, are made. Civil legislation of Ukraine clearly defines that the state, the Autonomous Republic of Crimea and local self-government bodies compensate for damage caused by the relevant authorities or their officials, regardless of the fault of such bodies or officials (Art. 1173-1175 of the Civil Code of Ukraine). Despite the certainty of the national legislator on the issue of the possibility of bringing public entities to tort liability, regardless of fault, discussions are still ongoing among civil scientists on this issue. Thus, for today, in the scientific environment, there are two groups of scientists, the first supports the idea of the possibility of bringing persons to tort liability, regardless fault, and, in particular, of bringing public entities to this type of responsibility, and the second, which opposes the idea of bringing any subjects to tort liability, if there is no direct fault of such subjects in causing damage. One of the arguments of scientists who support this idea is that the primary purpose of bringing subjects, in particular, and public subjects, to tort liability is to quickly restore the violated rights of the injured person and compensate the damage. Instead of, one of the arguments of the opponents of the idea of the possibility of tort liability, regardless fault, including for public entities, is the thesis that holding subjects to liability, regardless fault, contradicts the principle of justice. The arguments of both supporters and opponents of the idea of the possibility of bringing subjects to tort liability, regardless fault, in particular, public entities, deserve more detailed scientific analysis.

Keywords. Civil liability, tort liability, liability without fault, public authorities, fault.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 10.

Постановка проблеми.

На сьогоднішній день публічні суб'єкти такі як держава або територіальна громада є активними учасниками різного роду суспільних відносин, що мають свій специфічний правовий статус, зумовлений суспільною значимістю завдань, які вони виконують. Для належного виконання таких завдань публічні суб'єкти наділяються спеціальними правами та повноваженнями, яких не мають фізичні або юридичні особи. При реалізації таких повноважень іноді може виникнути ситуація, коли публічний суб'єкт порушує права особи та завдає їй шкоди. З огляду на це актуальним залишається дослідження питання притягнення публічних суб'єктів до відповідальності та пов'язаних з цим особливостей. Зокрема, якщо говорити про відповідальність публічних суб'єктів за шкоду, завдану фізичним або юридичним особам, то однією з її основних особливостей є можливість притягнути публічних суб'єктів до відповідальності без врахування вини.

Незважаючи на наявність певної кількості наукових праць, присвячених питанню притягнення осіб до деліктної відповідальності без врахування вини загалом та притягнення до деліктної відповідальності публічних суб'єктів

зокрема, дана тема є актуальною, оскільки дискусії щодо можливості настання деліктної відповідальності без врахування вини тривають як у науковому колі, так і у життєвих запитах громадського суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання настання деліктної відповідальності без врахування вини загалом та притягнення публічних суб'єктів до деліктної відповідальності без вини зокрема, завжди привертало увагу не лише науковців-юристів, а й політичну спільноту та громадянське суспільство. Дане правове питання досліджували: Паришкура В. В., Боярський О. О., Бурлака І. В., Канзафарова І. С., Заїка Р. Ю., Немцева А. О. та інші.

Формулювання цілей статті. На сьогоднішній день існує декілька різних поглядів на питання можливості настання деліктної відповідальності без врахування вини загалом та настання такого виду відповідальності для публічних суб'єктів.

Метою даної статті є спроба проаналізувати основні погляди науковців на питання притягнення суб'єктів до деліктної відповідальності без врахування вини загалом та притягнення до деліктної відповідальності публічних суб'єктів зокрема, та визначити деякі аргументи як